

İTHAKİ DÜNYA KLASİKLERİ

STEFAN ZWEIG

**KARMAŞIK
DUYGULAR**

Çeviren

ANIL ALACAOĞLU

ithaki

ÖZEL DANIŞMAN R. V. D.'NİN KİŞİSEL KAYITLARI

Fakülteden meslektaşlarım ve öğrencilerim bir incelik göstermişler: Altmışınca yaş günüm ve akademisyenliğimin otuzuncu yılı onuruna filologların hazırlayıp bana ithaf ettikleri kitabın, bir merasimle takdim edilen pahalı bir cilt içindeki ilk kopyası karşımda duruyor. Hakiki bir biyografi bu; tek bir makalem, tek bir konuşmam bile eksik değil; kâğıt mezarlığındaki herhangi bir yıllıkta yer alan değersiz bir eleştiri bile, bibliyografik hamaratlığın elinden kaçamamış, bütün kariyerim basamak basamak özenle temizlenerek şu âna kadar uzanan iyice süpürülmüş bir merdiven gibi yeniden inşa edilmiş. Bu etkileyici titizliği sevinçle karşılamamak için gerçekten nankör olmam gerekir. Benim bile geçmişte kalmış, yitip gitmiş sandığım şeyler, bu kitapta toparlanmış ve düzenlenmiş hâlde bana geri dönüyor. Hayır, artık yaşlı bir adam olarak bu kitabın yapraklarını, vaktiyle bilime yatkınlığı ve isteği ilk kez öğretmenleri tarafından tasdiklenen o öğrencinin gururuyla çevirdiğimi inkâr edemem.

Ne var ki bu emek gerektiren iki yüz sayfaya şöyle bir göz atıp sonra da gerçekçi bir gözle kendi zihnimdeki yansıma-bakınca gülümsemeden edemedim. Bu gerçekten benim hayatım mıydı? Biyografi yazarının belgelere dayanarak düzenlediği gibi ilk andan bugüne dek ferah ve hedefe götür-en sapaklara döne döne mi yükselmişti gerçekten? Kendi sesimi ilk kez bir gramofondan duyduğumda da tam olarak böyle hissetmiştim: Önce hiç tanıdık gelmemişti çünkü bu ses elbette benim sesimdi fakat başkalarının duyduğu sesi bu, benim varlığımı barındıran kabuğun içinden duyduğum, kanımda dolaşıp bana ulaşan ses değil. Böylece hayatını, insanları eserlerine göre tanımlamaya, zihinsel yapılarını somutlaştırmaya çalışarak geçirmiş biri olarak, bütün büyüme ve gelişmenin kaynağı o esnek hücrenin, varoluşlarının o asil çekirdeğinin her durumda nasıl da nüfuz edilemez olduğunu bir kez daha kendi deneyimlerimle görmüş oldum. Hayatımız boyunca sayılamayacak kadar çok an yaşarız, oysa iç dünyamızda çalkantılara yol açan her zaman yalnızca bir an olur, tek bir an, o an ki (Stendhal o ânı betimlemiştir), bütün öz suları çoktan içine çekmiş çiçeğin şimşek gibi billurlaştığı andır. O büyümlü saniye, tıpkı dölleme ânı gibi, tıpkı döl-lenmiş yumurtanın rahmin sıcaklığında saklandığı an gibi, görülemez, dokunulamaz, hissedilemez, yalnızca yaşanabilir bir gizemdir. Aklın cebriyle hesaplanamaz, sezgilerin sim-yasıyla keşfedilemez, ancak nadiren şahsi duygular yakala-yabilir onu.

Kitapta, benim yaşamımı şekillendiren o gizeme ilişkin tek bir sözcük bile yoktu: Gülümsemekten bu yüzden aliko-yamamıştım kendimi. İçindeki her şey gerçektir, yalnızca ya-şamsal bir şey eksikti. Beni betimliyor ama beni anlatmıyor;

benden bahsediyor ama beni ele vermiyordu. Özenle derlenmiş kitap iki yüz isim içeriyordu, yalnızca biri eksikti: Yaratmaya duyduğum itkinin kaynağı olan, yazgımı belirleyen ve şu an ikiye katlanmış bir kuvvetle beni bir kez daha gençliğime çağırın adamın ismi. Her şeyden bahsedilmişti kitapta, bana kendi dilimi veren, soluğuyla konuştuğum kişi hariç. Bu korkakça suskunluğun bir suç olduğunu hissettim bir anda. Hayatım boyunca yüzyıllar önce yaşamış insanların portrelerini çizmiş, bugün de aynı duyguyu alabilmek için onlara vücut kazandırmış ama ona dair duygularımın baki kaldığı adamı bir kez bile düşünmemiştim. Şimdiyse o sevgili ruha, yeniden benimle konuşsun, çoktan yaşlanmış hâliyle bana, yaşlanmakta olana eşlik etsin diye Homeros'un zamanındaki gibi kendi kanımı içirmek istiyorum. Aşıkâr olanların yanına ketum kalmış bir sayfa eklemek, hakkımda bilgilerle dolu kitaba bir duygunun itirafını katmak ve gençliğimin hakikatini onun uğruna kendime anlatmak istiyorum.

Başlamadan önce benim hayatımı anlattığı ileri sürülen kitabın sayfalarını bir kez daha çeviriyorum. Yeniden gülesim geliyor. Çünkü yanlış bir giriş seçmişken tabiatımın gerçekliğine nasıl yaklaşabilirler ki? Daha ilk adımını bile tutturamamışlar! Mesela bugün kendisi de profesör olan iyi niyetli bir okul arkadaşım, daha lise yıllarında sosyal bilimlere duyduğum tutkunun beni diğer tüm öğrencilerden ayırdığı masalını okumuş. Yanlış hatırlıyorsun sevgili arkadaşım! Hümanizmle ilgili her şey beni çok zorluyordu, ancak dişlerimi gıcırdatarak tahammül edebiliyordum. O küçük Kuzey Almanya kentinde, bir okul müdürünün oğlu olarak kendimi bildim bileli eğitimi hep bir para kazanma yöntemi olarak

gördüğüm için çocukluğumdan beri bütün dil ve edebiyat bilimlerinden nefret ediyordum. Zaten doğa her zaman, yaratıcı olanı korumak yönündeki mistik görevi gereği, çocuğa babanın eğilimlerine karşı bir dayanıklılık ve hor görü bahşeder. Zahmetsizce elde edilen huzurlu bir mirası, nesilden nesle yalın bir aktarımı ve yinelenmeyi istemez doğa. Soydaş olanların arasına önce bir karşıtlık sokar, yeni neslin, atalarının yoluna girmesine ancak eziyetli ama verimli dolambaçlı yollardan sonra müsaade eder. Babamın bilimden kutsal bir şeymiş gibi söz etmesi bilimin kavramlarla ukalalık etmek olduğunu düşünmeme yetti. İyi birer örnek olarak klasikleri övüp durduğu, bu da bana fazla didaktik geldiği için hepsinden nefret ettim. Her yanım kitaplarla çevriliyken kitapları küçümsüyordum. Babam tarafından sürekli olarak işin fikirsel boyutuna itiliyor ama yazılı olarak verilmeye çalışılan eğitimin her formuna öfke duyuyordum. Hâl böyleyken, liseyi güçbela bitirip sonrasında da eğitime devam etmeye şiddetle karşı çıkmam şaşırtıcı olmadı. Ben subay, denizci ya da mühendis olmak istiyordum. Gerçi beni bu mesleklere itecek ikna edici bir eğilimim de yoktu. Beni akademi yerine uygulamalı alanlara çeken, yalnızca bilimin didaktikliği ve yazılı şeylere duyduğum isteksizlikti. Ama üniversiteye dair her şeye bağınazca hürmet eden babam, akademik eğitim almam için ısrar etti. Ben de klasik filoloji yerine İngiliz filolojisi seçerek durumu hafifletmek dışında hiçbir şey yapamadım (denizcilikte öne çıkan bu dili öğrenerek, uzun zamandır deli gibi istediğim denizcilik mesleğine daha kolay geçiş yapabileceğimi düşünmüş, bu ara yolu art niyetle kabul etmiştim).

Özgeçmişimde yer alan, daha Berlin'deki ilk sömestrde

kiymetli profesörlerim sayesinde filoloji biliminin temellerini öğrenmeyi başardığım yönündeki dostane iddia kesinlikle doğru değil. O zamanlar coşkuyla baş gösteren özgürlük tutkusuyla doluyken ne okul arkadaşlarımı ne de doçentleri tanıyordum! Daha amfiye ilk kez şöyle bir girdiğimde, küflü hava ve profesörün hem vaaz kadar monoton hem de kibirli anlatımı yüzünden üzerime öyle bir yorgunluk çökmüştü ki başımı sıraya koyup uyumamak için kendimi zor tutmuştum. Kurtulduğumu sandığım için mutluluk duyduğum okul, yükseğe yerleştirilmiş kürsüsü ve burnundan kıl aldırmayan kıytırık objektifliğiyle bir kez daha karşımda duruyordu. Profesörün belli belirsiz araladığı dudaklarından kum dökülüyordu sanki, eskimiş defterinden okuduğu sözcükleri öğütüp öğütüp kesifleşmiş havanın içine eşit miktarlarda serpiştiriyordu. Daha okul sıralarında bir oğlan çocuğuyken kapıldığım, kayıtsız ellerin yapılarını kurcaladığı merhum zihinler morguna düştüğüm yönündeki şüphem, bu çoktan antikalaşmış İskenderiyecilik dükkânında korkunç bir şekilde yeniden zuhur etmişti. Beni korumaya alan bu içgüdü, tahammül etmekte zorlandığım dersten çıkar çıkmaz kendimi attığım, o zamanların Berlin sokaklarında daha da yoğunlaştı. Kendi gelişiminin şaşkınlığını yaşayan şehir, bir anda boy atmış bir erkekle dolup taşıyor, her yanından elektrik saçıyordu. Herkesi rızası olmasa da içine alan şehrin yüksek temposu, istifçi tamahkârlığıyla, benim de yeni yeni farkına vardığım erkekliğime çok benziyordu. Şehir ve ben, ikimiz de Protestanlığa çarptırılmış, sınırları belli küçük burjuvalarken hızla serpilmiş, gücün ve imkânların verdiği yeni bir coşkuyla teslim olmuştuk. Yola yeni koyulmuş gencecik bir delikanlı olan ben ve şehir, ikimiz de, huzursuzluk ve sabırsızlıkla

çalışan dinamolar gibi titreşiyorduk. Berlin'i daha önce hiç böyle algılamamış, o zaman sevdiğim gibi sevmemiştim. Tıpkı dolup taşan o insan peteği gibi, benim de içimdeki her bir hücre hızla genişlemek istiyordu. Gençliğin o en yoğun anındaki sabırsızlık, bu kızgın devasa dışının kıvranan kucağından, bu kabına sığamayan heyecanlı şehirden başka nerede rahatlatılabiliirdi ki? Berlin tek hamlede beni kendine çekti, ben de kendimi ona bıraktım. Damarlarına karıştım, taştan ama sıcak gövdesini telaşlı bir merakla dolaştım. Sabahdan akşama kadar caddelerinde sürttüm, göllerine gittim, gizli saklı yerlerinin peşine düştüm. Eğitimimle ilgilenmek yerine tam bir düşkünlük hâliyle keşfetmenin hayat dolu maceralarına bıraktım kendimi. Elbette bu ölçüsüzlüğümün içinde mizacımın tek bir özelliğine sadık kaldım: Çocukluğumdan beri aynı anda birkaç iş yürütme konusunda beceriksizdim, bir işe başlayınca gözüm başka hiçbir şeyi görmez olurdu, nerede ne yapmışsam hep bu tek yönlü ivmeyle yaptım. Bugün bile çalışırken bir soruna öyle fanatik bir tavırla, hırsla sarılırdım ki, iliğini kuruttuğumu hissetmeden asla bırakmam.

O zamanlar Berlin'deyken tattığım özgürlük duygusu güçlü bir sarhoşluğa dönüştü, öyle ki ne ders sırasında kısa süreliğine de olsa kapalı bir yerde kalmaya ne de kendi odam tarafından kuşatılmışlığım tahammül edebiliyordum artık. Macera getirmeyen her şey bana birer kayıp gibi görünüyordu. Yularından ancak kurtulabilmiş taşralı genç, bir erkek olarak kabul görmek için tüm gücüyle dizginlerini koparmaya çalışıyordu. Geçici olarak bir öğrenci derneğinde kalıyor, aslında çekingen olan mizacıma, biraz küstah, esprili, serseri bir hava katmaya çalışıyordum. Geleli daha sekiz gün

olmamışken bir büyükşehirli, bir Büyük Almanya yurttaşı rolüne bürünmüş, gerçek bir farfara gibi kahve köşelerine yan gelip kurulmayı şaşırtıcı bir hızla öğrenmişim. Elbette bu erkeklik derslerine kadınlar ya da öğrenci küstahlığıyla söylediğimiz gibi yavrular da dahildi ve dikkat çekecek kadar yakışıklı bir delikanlı oluşum çok işime yarıyordu. Uzun boylu, ince yapıyıldım, yanaklarımda denizin verdiği bronzumsu koyuluk ve hareketlerimde bir jimnastikçinininkini andıran esneklikle, o zamanlar şehrin dışında kalan Halensee ve Hundekhele'deki dans salonlarına her pazar birlikte gittiğimiz dükkânların havasızlığında, kurutulmuş ringa balıklarına dönmüş abartılı giyimli tezgâhtarların karşısında ganimet bulma şansım çok daha yüksekti. Ganimetim bazen açık sarı saçları, süt gibi teni olan Mecklenburglu bir hizmetçi kız olur; izin gününden evine dönmeden önce dansın da hararetiyle benim odama sürüklenirdi. Bazen de Tietz'te çorap satan Poznanlı, ufak tefek, huysuz ve asabi bir Yahudi olurdu; çoğunlukla zahmetsizce elde edilmiş bu değersiz ganimetler hızlıca arkadaşlara devredilirdi. Ama kazanmanın bu umulmadık kolaylığı, daha düne kadar korkak bir liseli olan benim için sarhoş edici bir sürprizdi. Bu ucuz zaferler girişkenliğimi artırdı ve sokakları giderek, daha ziyade spor olsun diye, büsbütün rastgele girilen maceralar için yalnızca bir avlanma alanı olarak görmeye başladım. Bir keresinde güzel bir kızın peşine takılıp Unter den Linden'a, gerçekten tesadüfi bir şekilde üniversitenin önüne geldiğimde, ne zamandır bu saygıdeğer eşikten adımımı atmadığımı düşününce gülmeden edemedim. Sırf haylazlık olsun diye kafa dengi bir arkadaşımınla içeri girdik. Kapıyı şöyle bir aralayınca, sıralara eğilmiş, bir şeyler not eden yüz elli sırt gör-

dük; âdeta ilahiler eşliğinde dualar okuyan bir aksakallıyla birlikte ibadet ediyorlar ve akıl almaz derecede gülünç görünüyorlardı. Hemen kapıyı kapattım, çalışkan öğrencilerin omuzları üzerinden akıp duran, hitabetin bulanık deresini kendi hâline bırakıp benimle aynı taşkınlığı yaşayan arkadaşım ile birlikte güneşli bulvara döktüm kendimi.

Zaman zaman, hiçbir gencin vaktini, benim o aylarda yaptıklarım kadar aptalca şeylerle boşa harcamadığımı düşünürüm. Hiç kitap okumuyordum ve akli başında tek bir söz etmediğimden, kayda değer tek bir şey düşünmediğimden de eminim. Yeni ve o âna dek yasaklanmış her şeyin aşındırıcı etkisini, uykusundan yeni uyanmış bedenimde daha güçlü hissedebilmek için bütün kültürel sohbetlerden içgüdüsel olarak kaçınıyordum. Belki de insanın kendi öz suyunun verdiği bu esirlik, zaman israfına yol açan kişinin kendisine yönelik bu hiddeti, aniden özgür kılınan gençliğin şiddetli tabiatından kaynaklanıyordur. Yine de benim bu tür bir aylaklığa aşırı düşkün oluşum, durumu daha tehlikeli bir hâle sokuyordu; bir tesadüf bu içsel düşüşü bir anda yavaşlatmamış olsaydı, her şeyi tümüyle savsaklamam ya da en azından bir duygu körelmesine doğru sürüklenmem oldukça olasıydı.

Bugün şükranla andığım ve kutlu saydığım o tesadüf, müdürlerin katılacağı bir günlük bir konferans için babamın bakanlık tarafından beklenmedik bir şekilde Berlin'e çağrılmış olmasıydı. Profesyonel bir eğitimci olarak habersiz gelişini, tutumumu öğrenebileceği bir fırsat olarak görüp hiçbir şeyden haberi olmayan bana bir sürpriz yaptı. Baskın, amacına da ulaştı. Çünkü kapının çalındığını duyduğumda, akşamları çoğunlukla yaptığım gibi, şehrin kuzeyinde yer alan ucuz öğrenci odamda –odaya ev sahibesinin bir perdeyle

ayrılmış mutfağından giriliyordu– genç bir kızın oldukça samimi ziyaretini kabul ediyordum. Okuldan bir arkadaşımın geldiğini varsayıp isteksizce homurdandım: “Müsait değilim!” Ama kısa bir aradan sonra kapı tekrar çalındı, bir kez, iki kez ve işitilebilir bir sabırsızlıkla üçüncü kez. Rahatsızlık vermektense çekinmeyen bu densize ağzının payını vermek üzere öfkeyle pantolonumu geçirdim. Gömleğim yarı açık, pantolon askılarım sarkık, ayaklarım çıplak hâlde kapıyı açtım ve babamın koridordaki silüetini şakağıma yumruk yemiş gibi anında tanıdım. Karanlıkta parıldaayan gözlük camları dışında yüzünü seçemiyordum. Fakat gölgesi bile yeterli olmuş, arsızca söylemeye hazırlandığım sözcükler, keskin bir balık kılçığı gibi boğazıma takılmıştı. Bir an için uyuşuk hâlde kalakaldım öyle. Sonra (korkunç bir andı o!) cılız bir sesle, ben odamı toplayana kadar mutfakta beklemesini rica ettim. Dediğim gibi yüzünü görmüyordum ama anladığımı hissettim. Susuşundan, bana elini uzatmadan, öğrenmiş tavırla perdeyi açıp mutfağına girişinden hissettim bunu. Yaşlı babam orada, tekrar tekrar ısıtılmış kahve ve pancar kokan ocağın önünde on dakika boyunca beklemek zorunda kaldı. Ben kıza yataktan kalkıp giyinmesini söyleyene, istemeden seslerimizi duyan babamın önünden geçirip evden çıkarmasına kadar geçen on dakika ikimiz için de aynı şekilde küçük düşürücüydü. Kızın adımlarını, aceleyle sıvışırken yarattığı hava akımında perdenin uçuşmasını dinlemek zorunda kaldı ve ben yaşlı adamı rencide edici bu saklanma hâlinde hâlâ kurtaramıyordum. Çünkü önce, yatağımanın başka hiçbir anlama yer bırakmayacak dağınıklığından kurtulmam gerekiyordu. Karşısına ancak bundan sonra çıkabildim, daha önce hiç bu denli utanmamıştım.